

УДК 271.2-523.6:2(477.53)

*В'ячеслав Скрябін
(м. Полтава)*

АФОН І ПОЛТАВЩИНА

У статті йде мова про відомий чернечий монастир адміністративного району Греції Афон та про історичні постаті, діяльність яких пов'язана з цим храмовим комплексом та Полтавищиною.

Ключові слова: *Афон, історія, діяльність, монастир, Полтавищина, ченці.*

У вересні 2018 р. життєві шляхи звели мене на Афон. Православним не треба пояснювати, що означає потрапити на Афон. Для тих, хто не чув про Афон, а серед полтавців, особливо молоді, таких доволі багато – поясню. Аф́он (грец. Ἄθως, у грецьких джерелах офіційна назва Свята Гора, грец. Ἁγίον Ὄρος, «Ἄγιον Ὄρος») – назва гори (висота 2033 м) і півострів у Грецькій Македонії на півночі Східної Греції.

Серед адміністративних районів Греції Афон має назву «Автономна чернецька держава Святої Гори» (грец. Αυτόνομη Μοναστική Πολιτεία Αγίου Όρους – «Афто́номи Μοναστικί Πολιτίά Ἄϊю Ὄрус»). Це самоврядне спільнота з 20-х православних монастирів у безпосередній церковній юрисдикції Константинопольського Патріарха (з 1312 р.) – найбільший у світі осередок православного чернецтва. Древня назва півострова – Акті́ (грец. Ακτή) («Бескид») і Аф́он, на честь міфічного фракійського велетня Афона. Згідно з міфом, Афон кинув величезний камінь у Посейдона, якій упав в Егейське море. Назва «Свята Гора» (грец. Ἁγίον Ὄρος) перемагає у першій половині XII ст., коли грамота 1144 р. імператора Олексія Комнина монастиреві Велика Лавра визначила офіційно й остаточно нове ім'я: «Εφεξής το όνομα του Ἄθω καλείσθαι Ἁγίον Ὄρος παρά πάντων» «Від цього має назву Афону Свята Гора назавжди».

За давнім християнським переказом, у 49 р. корабель, на якому Богородиця разом з апостолом Іоаном Богословом пливли до Кіпру, потрапив у шторм і його принесло до берега Афону в тому місці, де нині Іверський монастир. Діва Марія була так вражена краєвидами тих місць, що попрохала у Господа це місце в наділ. На що отримала відповідь: «Ἔστω ο τόπος ούτος

κλήρος σός και περιβόλαιον σόν και παράδεισος, έτι δε και λιμήν σωτήριος τών θελώντων σωθήναι» – «Да буде место сіе удел твій та сад твій та рай та гавань спасіння бажаючих спасіння». У зв'язку з цим Афон називають також «уділом» та «садом Богородиці» (грец. Το Περιβολή Της Παναγίας).

Цікава й насичена подорож, багато інформації надихнули мене на дослідження зв'язків Полтавщини та Афону. На початку я навіть не здогадувався, наскільки їх багато. Першою видатною особистістю, яка назавжди поєднала Полтаву з Афоном, став Преподобний Паїсій Величковський. Особистість Паїсія Величковського (в миру Петра Івановича Величковського) до останнього часу була мало відома широкому загалу, незважаючи на те, що канонізований «родимець полтавський» Російською православною церквою ще в 1988 р. Сам факт народження у Полтаві майбутнього афонського ченця та канонізованого святого Преподобного Паїсія поєднав назавжди Афон і Полтаву.

Народився Петро Величковський 21 листопада 1722 р. у Полтаві в родині протопопа Полтавського Іоана. У роду від прапрадіда усі були на службі протопопами Успенського собору в Полтаві. Предком Петра Величковського по бабусі був протопоп Успенського кафедрального собору в Полтаві Лука Симеонович, його син Захар став засновником відомого українського роду Старицьких, серед яких був і відомий письменник Михайло Старицький, який став автором безсмертної вистави «За двома зайцями».

Доля маленького Петра з дитинства складалася важко. Через чотири роки після народження хлопчика помер батько. Коли минуло тринадцять років, за протекцією хрещеного батька – Василя Васильовича Кочубея, полковника полтавського, – його разом з молодшим братом віддали на навчання «до шкіл київських навчанню мирському». Потім було навчання у Києво-Могилянській академії та пошуки мудрого наставника і провідника по монастирях у різних краях, які 1746 р. привели молодого ченця на Афон, де його одягнули в мантию й перейменували на Паїсія. Своє чернецтво Паїсій отримав у Пантократорському монастирі, потім був Іллінський скит, в якому

він зібрав 60 ченців. З ними він перейшов у покинутий на той час монастир Симонопетра. У 1763 р. закінчилося 17-річне перебування Паїсія Величковського на Афоні, і він повернувся до Молдавії.

Роки перебування полтавця на Афоні залишили слід не тільки в долі Паїсія. Його наполеглива духовна праця заслужила повагу, якою користується його образ і сьогодні на Афоні. Звісно, що свій авторитет він здобув не тим, що прожив певний час на Афоні. Преподобний не тільки розбудовував Іллінський скит, але й заснував свою знамениту школу перекладу святоотчеських книг слов'янськими мовами, а також переписуванням книг та рукописів. При ньому був збудований храм на честь Благовещення Пресвятої Богородиці.

Приклад особистого життя преподобного старця, уклад заснованих і очолюваних ним монастирів, літературно-перекладацька діяльність, культивування учніцтва-проповідників і практиків сердечної молитви дали величезний поштовх до оновлення духовного життя православного чернецтва в Україні, Росії, Молдавії, Румунії, в усьому православному світі. Наведу кілька прикладів, які побачив власними очима. Майже у кожному з монастирів, в яких я побував, як тільки згадував, що я з Полтави, відразу називали ім'я Паїсія Величковського, це при тому, що більшість монастирів на Афоні – грецькі. Але найдивовижнішим було таке відкриття.

У болгарському монастирі Зограф, у наосі (головне приміщення храму) є фреска (зображення) Преподобного Паїсія Величковського. І нічого б не було дивного в тому, що в афонському болгарському монастирі є фреска афонського ченця і святого. Диво в тому, що фреска була відтворена у 1817 р., тобто за 170 років до того, як його визнали святим.

У кожному афонському монастирі є ікона Паїсія Величковського як уклін за те, що саме він заснував у 1757 р. відомий Іллінській скит. Руські ченці з цього скиту в скрутні часи турецької навали заснували чернече братство, яке потім переселилося у Свято-Пантелеймонівський монастир.

Наступна пам'ятка пов'язана з місцем перебування вже грецьких ченців на полтавських землях. А почалося все з історії Андріївського скиту на Афоні.

Це найвідоміший на Афоні скит, який за розміром і красою стоїть на рівні монастирів Афону, але, на жаль, згідно з афонським статутом, у чернечій республіці не може бути більш ніж 20 монастирів. Історія скиту фактично починається з 1630 р., коли його придбав Патріарх Константинопольський Афанасій III Пателарій, з роду грецьких царів Палеологів. Доля цього патріарха склалася доволі дивно. Він тричі за життя ставав Патріархом, але кожного разу на дуже короткий термін. Уперше на 8 днів у 1634 р., у 1636 р. зробив ще одну спробу повернути патріаршу катедру та 40 днів був патріархом у 1652 р. Намагаючись створити унію слов'янських православних народів для боротьби з турками, поїхав до Москви. Після зустрічі з царем Олексієм Михайловичем (у 1652 р.) на початку 1654 р. зустрівся в Чигирині з гетьманом Б. Хмельницьким і після пропозиції гетьмана перечекаати воєнні знегоди у Мгарському Лубенському Свято-Преображенському монастирі приїхав на Полтавщину. Але хвороба обірвала його земний шлях 5 квітня цього ж року.

Згідно з правилами, прийнятими для Патріархів східного обряду, покійника посадили в крісло і помістили в кам'яну гробницю. Через вісім років гробницю відчинили і виявили, що моці старця не зотліли. Відтак Афанасій став Чудотворцем Лубенським Сидячим. А в 1818 р. полтавський єпископ Мефодій звернувся до Священного Синоду про внесення Афанасія III в коло святих, але це прохання було відхилене. Канонізація відбулася наприкінці XIX ст. Після закриття Мгарського монастиря за часів радянської влади моці Афанасія Пателарія були перевезені в Благовіщенський катедральний собор м. Харкова, де зберігаються і нині.

Минуло майже сто років після земної смерті Афанасія III і в 1761 р. інший Константинопольський Патріарх (1757–1761 рр.) Серафим II Анін, відправлений на Афон у заслання через приязнь до Росії, придбав занедбаний на той час скит Св. Антонія (тогочасна назва Андріївського скиту). А 1 березня 1768 р. верхній храм було освячено на честь Св. Антонія Великого та Св. Андрія Первозваного. У 1772 р. почалася російсько-турецька війна, і перебування на Афоні святителя Серафима II, відомого своєю прихильністю до

Росії, стало небезпечним. Звернувшись з проханням про захист до російського двору, він отримав підтримку і таємно був вивезений російським фрегатом на терени Російської імперії. Господь не дозволив святителеві Серафиму повернутися на Афон. Незбагненими шляхами Промислу Господнього йому довелося сконати в дорозі і бути похованим 18 січня 1779 р. в Лубнах, там, де спочив Св. Афанасій Пателарій, у Мгарському Свято-Преображенському монастирі.

Минуло ще майже сто років і в 1868 р. братство Андріївського скиту вирішило закласти лікарню з церквою в ім'я Казанської Божої Матері. Ченці скиту доручили провести урочисте закладення цього храму Полтавському єпископу Олександру (Павловичу), який у 1860–1862 рр. здійснював паломництво на Афоні. Преосвященний Олександр запропонував братству закласти цю церкву на честь та на ім'я Святителя Інокентія Іркутського, переконуючи старців скиту, що «...надісланий Богом, прийде в обитель соіменний благодійник і збудує церкву та лікарню». На знак поваги до мудрості архіпастиря братство скиту одностайно прийняло його волю. Минув час і пророцтво здійснилося: чернець мільйонер Інокентій Сибіряков, нащадок мільйонних статків свого батька-золотопромисловця, у 1901 р. збудував лікарняний корпус з великим внутрішнім храмом на честь Святителя Інокентія Іркутського та Казанської Божої Матері.

І ще одне ім'я, яке, можливо, пов'язане з Полтавщиною. Винятковий випадок, коли святою визнана мирська людина, яка потрапила в коло святих через свої прижиттєві страждання та вірність обраній вірі. Таким став Іоан Руський, який, за поки що не підтвердженим даним, народився на Полтавщині. За свій духовний подвиг Іоан Руський визнаний святим, а його десниця з 1881 р. зберігається у Свято-Пантелеймонівському монастирі на Афоні на знак подяки монастирю, на кошти якого побудовано православний храм у селищі Угрюп.

Народився Іоан Руський приблизно 1690 р., ймовірно на Полтавщині, приблизно у 1710-1712 рр. був мобілізований до московського війська у кримський похід і потрапив до турецького полону. Його завезли в далеку

Туреччину в селище Угрюп і запропонували на вибір відмову від православ'я чи смерть, на що полонений відповів: «Моє тіло можна взяти у полон, але не душу». Так в образах та гнобленні Іоанн провів свій недовгий життєвий шлях, який закінчився 27 травня 1730 р. Власник раба Іоанна не тільки визнав його право на власну віру, а й з пошаною поховав його. Ще за життя свідчили про чудо, створене Іоанном, та й після його смерті на місці поховання відбувалися дива. Моці Іоанна Руського зберігаються на острові Євбея у Греції.

Приблизно така ж доля спіткала іншого вихідця з Полтавщини, якого визнали преподобним і дали ім'я Пахомія Афонського. Пахомій Руський, Афонський (преставився 30 травня 1730 р.), преподобномучеником. У миру Прокопій народився у козацькій родині на Полтавщині. У дитинстві татари взяли його в полон і продали в рабство одному турку в м. Усаки (Філадельфія) в Анталії. У рабстві він прожив 17 років, терпляче витримуючи всі образи та приниження за віру. Врешті господар полюбив його і навіть хотів видати за нього свою доньку, але Прокопій відмовився і зрештою отримав свободу. Тоді ж на нього зробили наклеп, що нібито він під час хвороби обіцяв стати мусульманином. Під виглядом торговця він утік на Святу Афонську Гору до старця Іосифа і прийняв чернецтво з ім'ям Пахомій. З часом Пахомій переселився до Кавсокалівського скиту, де жив під керівництвом старця Акакія. Святий Пахомій прожив 12 років на Афоні, але, боячись, що він безтями справді обіцяв стати мусульманином, преподобномученик Пахомій з благословіння старця Акакія вирішив спокутувати свій мимовільний гріх і пішов у Константинополь [4]. Він відкрито називав себе християнином і його ув'язнили. На суді він відмовився прийняти іслам і його стратили в м. Усаки в день Вознесіння Господнього, 7 травня 1730 р. Моці святого мученика покояться на острові Патмос, в обителі святого апостола Іоанна Богослова. Як і Іоанн Руський, Пахомій Афонський знаний серед православних Греції, навіть більше, ніж на Батьківщині.

Окрема сторінка взаємозв'язків Афону та Полтавщини відкрилася не так давно. Це доля афонського скиту Чорний вир. Уперше про Чорний вир автор

цієї публікації прочитав у «Письмах святогорца к друзьям своим о Святой горе Афонской» ієросхимонаха Сергія (Весніна), де він у десятому листі згадує про те, що коли перебував у болгарському монастирі Зограф, проєстоси цього монастиря розповіли йому про Чорний вир – малоросійський (український) скит, який залишався у постійному підпорядкуванні влади Малоросії (України), хоча він покинутий у 1830 р. Ці листи були написані з 1843 по 1853 рр. Зографські старці дуже наполегливо радили побувати в цьому скитові. Ієросхимонах переконався, в якому занедбаному стані перебував Чорний Вир. Тільки два болгарських ченці сторожували скит, а керівники Зографу мріяли про відродження скиту росіянами, але власних сил на відновлення скиту їм не вистачало.

Коли саме почалися зв'язки Зографського монастиря з Україною, достеменно невідомо, але від XVI ст. існують документальні підтвердження цих стосунків. Щедрими добродійниками монастиреві були українські гетьмани І. Самойлович, І. Мазепа, кошовий отаман Війська Запорізького П. Калнишевський, полковник В. Кочубей (до речі, хрещений батько П. Величковського) та багато інших представників української козацької старшини, що зафіксовано в пам'ятниках монастиря Зограф. Щедрі пожертви прибували до болгарського монастиря ще й через те, що серед його насельників було чимало вихідців з України. Не дивно, що за підтримки багатих українських козацьких меценатів на землях Зографської обителі вже 1747 р. було засновано окремий малоросійський скит. Чи був це перший український скит? Про це важко говорити, оскільки перші руські старці з'явилися на Афоні в XI ст., але наступний найбільш відомий скит – Іллінський – був заснований Паїсієм Величковським лише у 1757 р., на десять років пізніше.

Афонський скит Чорний Вир збудував на пожертви запорізького козацтва нащадок відомого шляхетського козацько-старшинського роду Григорій Голубенко, який був пов'язаний родинними стосунками з двома гетьманами України – Самойловичем та Скоропадським.

В. Модзалевський зазначає, що Г. Голубенко у 1699 р. був студентом Київської Академії, потім значковим козаком Ніжинського полку, у травні 1724 р.

«посланий в Полтавський полк відповідно до указу Генеральної Військової канцелярії для понужденія полковника (Василь Кочубей? Григорій Буцький?) до швидкої висилиці козаків в Терковський похід», у чернецтві Гурій на Афоні (1754).

Зі скитом Чорний Вир пов'язане ім'я Леонтія (Зеленського-Яценко). Леонтій (в миру – Лука Степанович; 18.10.1729 або 1726 – поч. 1807 рр. життя) – церковний діяч, мандрівник і письменник. Народився в містечку Мачухи (нині село Полтавського району Полтавської обл.) у бідній родині, ймовірно, козака Степана Яценка та Дарії Яновської. За сімейними переказами прадід Зеленського-Яценка по материнській лінії був региментарем польського полку, що стояв в Україні. У відомостях Полтавського полку за 1734 р. значиться Яценко Степан, який здав на оплату полковим чиновникам 4 копійки.

В юнацькі роки Зеленський-Яценко мешкав з батьками у с. Пушкарівка (колишнє село Полтавського району, нині виключене з облікових даних), де почав вчитися грамоті в Яна Орловського. Через нестатки родини змушений був покинути навчання і зайнятися кравецьким ремеслом. У 19 років став послушником Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря і через три роки висвячений на рясофорного, далі – на мантийного, і нарешті 1759 р. на ієромонаха (чернець у сані священника) під іменем Леонтія. 1763 р. вирушив у подорож до святих місць: Афона, Сінаю (Сінайський півострів у Єгипті, де є монастир св. Катерини) та Єрусалима.

Згадуючи свої афонські подорожі, саме він доніс до нас відомості про те, що козаки та насельники Чорного Виру називали свій афонський скит «духовним Запоріжжям». Повертаючись назад, зупинився у Стамбулі, де був запрошений відправляти богослужіння при Російській посольській церкві з посвяченням у сан архімандрита Апостольського Єрусалимського престолу.

Після посвячення у сан архімандрита Леонтій у власних підписах ставив не прізвище батька, а прізвище свого прадіда по материнській лінії – Зеленського. Спілкування з іноземними дипломатами, любов до читання та володіння французькою, італійською, грецькою й турецькою мовами дали Зеленському-Яценку великі знання. Він читав в оригіналі Вольтера та сучасних

йому італійських письменників, грецьку богословську літературу, самотужки перекладав з грецької мови. Зберігся примірник перекладеної ним книги «Максим Пелопонесец. Изобличение душевредных новостей Римскими папами введенных в церковь Западную... Перевел Малороссиянин, Иерусалимский архимандрит Леонтий Зеленский. В Константинополе. 1800». Після нього залишилося багато записів полемічного характеру, в т. ч. саморобний рукописний журнал «Пошта духів» (назву було скопійовано з однойменного сатиричного журналу, який видавав у Санкт-Петербурзі російський байкар І. Крилов), в якому висміюються деякі вади католицизму та протестантизму, а також вільнодумство Вольтера.

Леонтієві належить також рукописний твір «Младший Григорович» (10 із 13 зшитків – 1-9 і 13 – зберігалися на поч. ХХ ст. в архівах С.-Петербурга та Москви). Цей твір Зеленський-Яценко почав писати під впливом виданої 1778 р. В. Рубаном книги подорожей до святих місць В. Григоровича-Барського (про це свідчить і назва твору). Тут описуються різні сторони життя східних православних монастирів, звичаї та побут ченців. Є у творі чимало матеріалів автобіографічного характеру. Йдеться, зокрема, про перебування автора в Полтавському Хрестовоздвиженському монастирі, відвідини ним Запорозької Січі, перебування у Стамбулі. У творі подається також галерея портретів українських і російських світських та церковних сановників, козацької старшини і простих січовиків, гайдамаків, купців, міщан і селян. За стилем це оповіді досить освіченої й дотепної людини, з характерним українським гумором.

Серед архіву Зеленського-Яценка є й твір тогочасною українською мовою про стару українську школу «Украинская сказка». Помер Леонтій Зеленський-Яценко у Стамбулі. Літературна спадщина Зеленського-Яценка, якщо вона не втрачена, може зберігатися в російських архівах. Частина записок Зеленського-Яценка видав Дмитро Яворницький під назвою: «Две поездки в Запорожскую Сечь Яценка-Зеленского, монаха Полтавского монастыря в 1750-1751 гг.» (Катеринослав, 1915).

У 1767 р. до Києво-Печерської Лаври був прийнятий насельник Зографського монастиря чернець Серапіон (Луговський), колишній козак

Миргородського полку. Вірогідно, що це один з ченців Чорного Виру. Історія «Чорного Виру» заслуговує окремого дослідження. Коли друкувалася ця робота прийшла звістка про нову знахідку на Афоні.

На Афоні виявили старовинний рукопис XVII – XVIII ст. із записами українських гетьманів та козацької старшини, які щедро жертвували на афонські монастирі. Знахідку здійснено в рамках наукової експедиції Міжнародного інституту афонської спадщини з пошуку в архівах Афону документів про духовно-історичні зв'язки з афонськими монастирями.

За словами директора Міжнародного інституту афонської спадщини Сергія Шумила, цей рукопис являє собою унікальну пам'ятку, яка відкриває досі невідомі сторінки тісних зв'язків українських гетьманів і козацької старшини зі світовим центром східного чернецтва на Афоні.

Виявлений рукопис був започаткований 1639 р. і являє собою Пом'яник у вигляді книги чи синодика із записами всіх знатних благодійників і жертводавців. Він починається з перерахування імен Великих князів Київських Володимира-Василія Великого, Ярослава-Георгія Мудрого, Всеволода-Гавриїла, Володимира Мономаха, Георгія-Юрія Довгорукого та інших. Далі йде перелік імен митрополитів Київських: Михаїла, Леонтія, Іоанна, Кирила, Феопемта, Іларіона, Єфрема та інших. Друга частина Пом'яника цілковито складається з представників української козацької старшини. Починається вона з роду гетьмана І. Самойловича, перерахування представників якого займає дві сторінки. Далі, серед жертводавців афонського монастиря, значаться і представники знатних родів української козацької старшини з Києва, Переяслава, Чернігова, Ніжина, Стародубу, Бахмача, Козельця, Конотопу, Гадяча, Прилук, Коропа, Ічні, Лубен, Миргороду, Полтави, Сум, Лебедина, Охтирки, Харкова, Ізюму та інших українських міст.

Зокрема, тут записані знатні козацькі роди Івана Самойловича, Івана Мазепи, Данила Апостола, Леонтія та Павла Полуботків, Василя Борковського, Якова Лизогуба, Семена Палія, Івана Обидовського, Федора Топольницького, Івана Черниша, Василя Жураковського, Василя Кочубея, Івана Іскри, Михайла

Гамалія, Івана Гулака, Ігнатія Галагана, Михайла Корсака, Сімеона Савича, Михайла Бороховича, Андрія Горленка (серед роду останнього згадується й єпископ Іоасаф (святий Іоасаф Білгородський. – прим. авт.), Сави Прокоповича, Василя Котляревського та багатьох інших. До речі, завдяки дослідженням відомого «афоніста» Сергія Шумила з'ясувався цікавий факт про нашого земляка прадіда Івана Котляревського — Василя Котляревського, про якого у 1779 р. у роздільному листі пишуть брати Петро та Яків Котляревські (батько та брат батька) згадують про Василя Котляревського, що він був «ієреєм Ярославським». У Афонському пом'янику є запис про «Василя Котляревського, «певчого дому єя імператорського величності від 11 іюля 1734 году, города Полтави». Без сумніву цей факт має дуже важливе значення для дослідження родоводу Котляревського Івана Петровича.

Серед церковних діячів увагу привертають перераховані роди архієпископа Феодосія Чернігівського, митрополита Стефана Яворського, єпископа Львівського Іосифа Шумлянського, митрополита Білгородського Іустина Базилевича, архімандритів Києво-Печерських Варлаама Ясинського та Мелетія Сухевича, ігуменів Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря Феодосія Софоновича та Сильвестра Головчича, ігумена Київського Пустинно-Микільського монастиря Іоасафа Кроковського, ігумена Межигірського монастиря Феодосія Васковського, ігумена Видубецького монастиря Варлаама Страховського, архімандрита Чернігівського Єлецького монастиря Ісакія Вленкевича. Також згадуються тут й ігумени та братія Мгарського Лубенського, Густинського Прилуцького та інших українських православних монастирів.

За словами Сергія Шумила, виявлений на Афоні пом'яник є унікальною пам'яткою та важливим джерелом як до біографій української козацької старшини, так й історії зв'язків українських гетьманів та козацтва з центром православного чернецтва на Афоні в XVII – XVIII ст. Цей рукопис може слугувати цінним джерелом у майбутніх дослідженнях з історії Церкви, козацької старшини та України доби Гетьманщини.

Ще одне грецьке ім'я повертаємо нашій історії. Це Євгеній (Елевферій)

Булгаріс (за деякими даними, Вулгаріс). Він народився 2 серпня 1716 р. на острові Корфу в родині болгарських переселенців. Отримав непогану на той час освіту і 1739 р. висвятився в ієродиякони з ім'ям Євгеній. Своїм блискучим обдаруванням звернув увагу на себе і на кошти громадян Яніні його послали на навчання в Італію. Після завершення навчання Булгаріса запросили в Яніні ректором училища. Згодом, звинувачений заздрісниками у вільнодумстві, Булгаріс переїхав у 1750 р. до м. Казані у Македонії, а звідти на запрошення Константинопольського патріарха Кирила VI – до Афону. У 1753-1757 рр. працював викладачем богослов'я у грецькій духовній академії, заснованій у Ватопедському монастирі. За блискучу викладацьку роботу завоював славу «нового Платона». До Євгенія кількість учнів академії не перевищувала 20, а при ньому зроста до 200. За необґрунтованими звинуваченнями він був змушений покинути Афон і деякий час очолював патріаршу академію в Константинополі.

На початку 1760-х рр. Євгеній Булгаріс перебирається до Німеччини, де обіймає посаду професора Лейпцігського університету. Врешті Фрідріх II порекомендував Булгаріса російській імператриці Катерині II, яка запропонувала перекласти з французької на новогрецьку мову «Наказ Ее Императорского Величества Екатерины II учрежденной комиссии о составлении проекта нового уложения». Після завершення перекладу йому було запропоновано службу в Росії, де в 1771 р. він отримав посаду придворного бібліотекаря. З відкриттям Слов'яно-Херсонської єпархії Булгаріс 30 серпня 1771 р. з повеління Катерини II був висвячений в ієромонахи, а 9 вересня 1775 р. Указом Священного Синоду призначений єпископом Слов'янським і Херсонським з місцем перебування у Полтавському Хрестовоздвиженському монастирі.

З Полтавщиною пов'язано ім'я ще одного видатного грека та афонця – Нікіфора Феотокіса. За протекцією Булгаріса він потрапив до Росії, а згодом опинився на Полтавщині. Народився Нікіфор на острові Керкіра. Походив зі старовинної грецької родини Феотокі, родоначальником якої був Георгій Феотокі, переїхав після взяття Константинополя турками з Візантії до острова Корфу. Батька звали Стефаном, матір – Анастасією. Освіту отримав під

керівництвом місцевого вчителя ієромонаха Ієремії Кавадії, який тримав приватну школу на Корфу. На 15-ому році життя був висвячений у звання церковного декламатора і перебував на цій посаді близько півроку, потім попрямував до Італії для продовження освіти – вступив до грецької гімназії в Патавії. Там вивчав граматику, риторику, піїтику, логіку, філософію, богослов'я, математику і фізику. Потім Нікіфор вступив до Болонської академії, де завершив математичну, богословську та філософську освіту. У 1748 р. з потужним запасом наукових знань він повернувся на Батьківщину і присвятив себе служінню церкві. Під керівництвом Булгаріса продовжив релігійну освіту в Афоніаді, духовній академії на Афоні, яку саме тоді очолював Булгаріс.

Ставши відомим проповідником, у 1778 р. на запрошення свого співвітчизника Євгенія Булгаріса, архієпископа Слов'янського та Херсонського, який перебував у Полтаві, Нікіфор Феотокіс прибув в Україну і був призначений начальником над усіма училищами єпархії, в тому числі духовного училища в Полтаві, з якого потім було відкрито в 1780 р. слов'янську семінарію. У 1779 р., після відставки Булгаріса, саме він став архієпископом Слов'янським і Херсонським. При ньому в Хрестовоздвиженському монастирі у Полтаві була збудована дзвіниця. Наприкінці 1786 р. з Полтави Нікіфор був призначений архієпископом в Астрахань. У 1792 р. за станом здоров'я пішов з єпископської катедри і став ігуменом московського Данилова монастиря, де і спочив у Бозі 31 травня 1800 р.

З «Монахології Руських обітелей на Афоні» автор цієї публікації з'ясував відомості щонайменше про 34 вихідців з Полтавщини, які були ченцями або послушниками в афонських монастирях і скитах. Це тільки початок ґрунтовних досліджень про зв'язки Полтавщини та Афону, духовної столиці України та духовного центру православ'я. Ці розвідки особливо актуальні нині, після надання Томосу Українській Православній Церкві, що допоможе відновити історичну й Божу справедливість.